Šumadija u Večernjim novostima u prvoj deceniji XXI veka

Ranko Milosavljević¹

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

doi:10.5937/comman1327129M

Rezime: *Večernje novosti*, prvi večernji list na prostorima bivše Jugoslavije, nastao posle Tršćanske krize, oktobra 1953. godine, poziciju najtiražnijih dnevnih novina stekao je modernom formom izražavanja, ali i obiljem priloga koje je objavljivao iz svih oblasti društvenog života, kao i ravnomernom zastupljenošću informacija iz različitih regiona. Početkom devedestih ovaj dnevnik imao je više od deset izdanja, sa po nekoliko stranica koje su imale priloge iz različitih republika zajedničke zemlje, ali i najvažnijih regiona u Srbiji. Sve do 1993. godine, poznate po najvećoj hiperinflaciji, u ovom dnevniku postojala je regionalna, „kragujevačka“, strana, koja je, uz ostale stranice, davala obilje informacija iz šumadijskog regiona, a naročito iz Kragujevca kao centra subregije. Tiraž, ali i uticaj, *Večernjih novosti* u Šumadiji, bili su daleko ispred onih ostalih dnevnika. U ovom radu detaljno je analiziran period od 2000. do 2010. godine, odnosno 3.580 objavljenih brojeva, sa 13.070 objavljenih priloga svih žanrova, koji su se ticali šest šumadijskih opština i Kragujevca kao centra regiona. Utvrđeno je odsustvo analitičkih tekstova, svodenje misije lista na puko prenošenje stavova političkih, privrednih, sportskih i drugih učesnika u javnom životu, čime je novinsko izdanje postalo transmisija emitera poruka, gubeći trku sa elektronskim medijima, koji, u najvećem broju slučajeva, informacije objavljuju makar dan ranije.

Na osnovu analize sadržaja, data je projekcija razvoja i stagnacije ovog dnevnika koji posluje u sasvim različitim uslovima u odnosu na vreme kada je čitalačkoj publici, daleke 1953. ponudio efektanu formu izveštavanja sadržanu u sloganu „brzo, kratko, jasno“. Današnji poslovni ambijent odlikuje se žestokom konkurencijom za pridobijanje oglašivača, ali i za zadržavanje čitalaca/gledalaca/slušalaca. Štampani mediji izgubili su trku sa elektronskim, ali i sa internetom. Takvi uslovi ponovo aktuelizuju potrebu specijalizacije i profesionalizacije novinara. Od njih se zahteva da budu tumači društvene stvarnosti, a ne samo puki prenosioci informacija, koje sve češće produkuju sve brojnije PR službe.

Ključne reči: *Večernje novosti*, Šumadija, štampa, novinari, profesionalizacija medija, odnosi sa javnošću, regionalizacija

¹ Kontakt sa autorom: ranko.milosavljevic@gmail.com.

Uprkos ideološkim stegama jednopartijskog sistema, srpska štampa je u drugoj polovini 20. veka doživela značajne promene, koje su se ogledale, između ostalog, u pojavi večernje štampe. Prvi pokušaj, odmah posle oslobođenja (1945) sa pokretanjem *Glasa*, popodnevnog dnevnika, nije uspeo. Takođe, ni pretvaranje beogradskog nedeljnika *20. oktobar* u večernje izdanje. Pojava *Večernjih novosti* u Beogradu 1953. godine važan je događaj u našem novinarstvu jer je to prvi večernji list u zemlji (Kisić, Bulatović, 1996). Drugi je bio *Večernji list* u Zagrebu, koji se pojavio četiri godine kasnije. Večernja štampa unela je u jugoslovensko novinarstvo nove manire, novi stil, sasvim nove oblike izveštavanja. Iako često izložena kritici, stalno je povećavala tiraž i osvajala čitalačku publiku. Orijentacija večernje štampe bila je ka kratkoj informaciji, ilustraciji teksta, fotografiji. Prva je počela da razbija dotadašnje konvencionalne okvire domaće štampe, a koristila je iskustva strane večernje štampe (Bjelica, 1983: 205).

Od pokretanja *Večernjih novosti* u vreme trščanske krize, 1953. godine, ovo izdanje *Borbe* neprekidno će rasti, brzo postajući najtiražniji list u zemlji. *Novosti* su dobile konkurenciju 1963. u večernjem izdanju kuće *Politika*, koje je nazvano *Politika ekspres*. *Večernje novosti* dostizale su tiraž i do 500.000 primeraka, a u vreme smrti Josipa Broza Tita, štampane su u preko 800.000 primeraka.²

U ovom radu bavili smo se istraživanjem koliko su *Večernje novosti* bile prisutne u Šumadiji, a koliko Šumadija u najtiražnijem listu. Odnos je obostran, prolazio je kroz različite faze, prateći rast i razvoj najtiražnijeg lista, ali i beležeći njegove teškoće i padove. Predmet ovog rada je period od kraja decembra 2000. do kraja decembra 2010, kvantifikovanje objavljenih sadržaja, kvalitativna analiza priloga, kao i merenje uticaja koji su najtiražnije novine imale na ukupna kretanja u Šumadijskom okrugu.

Detaljna analiza tekstova koji su objavljivani u naznačenom periodu podrazumevala je istraživački uvid u 3.580 brojeva. Adekvatnoj istraživačkoj metodi podvrgnuta su 13.072 štampana priloga, iz šest šumadijskih opština i Kragujevca, kao centra šumadijske regije. U toku izrade rada korišćene su različite metode i metodološke tehnike. Podaci su obrađivani metodom posmatranja, ali i analizom prikupljenog materijala. Korišćen je empirijsko-induktivni metod, metod poređenja (komparativni metod), kao i metod projekcije.

² „Umro Tito“, *Večernje novosti*, vanredno izdanje, naslovna strana, 4. maj 1980.

Ovaj rad se bavi izveštavanjem *Večernjih novosti* o životu i radu u opštinama šumadijskog okruga: Aranđelovcu, Topoli, Rači, Kniću, Batočini, Lapovu i gradu Kragujevcu, kao centru ovog regiona. Šumadijski okrug ima 2.387 kvadratnih kilometara, a u njemu, prema popisu od 2002, živi 298.778 stanovnika. Broj žitelja po opštinama u Šumadijskom okrugu je sledeći: Aranđelovac – 48.129; Topola – 25.292; Rača – 12.959; Knić – 16.148; Lapovo – 8.228; Batočina – 12.220. Grad Kragujevac, prema popisu od 2002. godine, imao je 175.802 stanovnika, što je za 941 stanovnika manje nego 1991. godine. Na gradskom području u Kragujevcu živi 147.305 stanovnika, a na seoskom 32.779.

Godine 2002. u srednje škole u okrugu išlo je 14.029 učenika, a na Univerzitetu u Kragujevcu i na Višoj školi za nemetale u Aranđelovcu studiralo je 10.645 studenata. Ukupan broj zaposlenih u 2001. u Šumadijskom okrugu bio je 80.994. Broj telefonskih pretplatnika na dan 1. 1. 2002. iznosio je 81.404. U strukturi žensko stanovništvo čini 51%, a muško 49%, dok radno sposobno stanovništvo u ukupnom stanovništvu učestvuje sa 65,2%, što je povoljnije od učešća radno sposobnog stanovništva u Republici Srbiji (60,6%). Starosna struktura stanovništva povoljnija je od iste strukture na nivou Republike Srbije. U obrazovnoj strukturi najveće učešće ima stanovništvo sa završenom srednjom stručnom spremom (38,2%) i stanovništvo koje ima završeno osnovno obrazovanje (26,8%), dok stanovništvo sa završenim višim obrazovanjem učestvuje sa 4,1%, a sa visokim obrazovanjem 5,3%. U ukupnom broju stanovnika nepismeno stanovništvo učestvuje sa 3,5% (6.261) (Statistički godišnjak Srbije, 2009)

Kolevka srpske štampe

Posle donošenja Hatišerifa 1830. godine, kojim je Srbima dozvoljeno da nabave štampariju, ona je kupljena 1831. godine i isprva je bila smeštena u Beogradu, ali se ubrzo seli u Kragujevac. Bilo je problema zbog nedostatka potrebnih majstora. Kao razlog seljenja, navodi se što je knez Miloš želeo da sve drži pod kontrolom, ali i zato što nije hteo da se liši svog sekretara Dimitrija Davidovića, prvog urednika novopokrenutih *Novina Srbskih*, čiji je probni broj izašao u Beogradu 1832. (Mišović, u Kisić, Bulatović, 1996: 15). Od 1834. do polovine 1835. *Novine Srbske* se štampaju u Kragujevcu. Posle selidbe *Novina Srbskih* iz Kragujevca u Beograd, nastaje zastoј u štampanju, ali puni zamah

štampa u Kragujevcu dobija sedamdesetih godina 19. veka, posle osnivanja Društva za nabavku štamparije i pokretanja lista, 1873. Te godine, pod uredništvom Svetozara Markovića, izlazi list *Javnost*, koji je veoma kritičan prema vladajućem režimu. Vlasti su ga ubrzo zabranile, a Svetozar Marković je osuđen na kaznu zatvora. Marković sa sledbenicima 1874. godine pokreće list iste programske orijentacije pod imenom *Glas javnosti*. Godine 1875. pokrenuto je *Oslobođenje*, a iste godine i *Staro oslobođenje*. Ovaj period karakterišu apsolutizam Obrenovića, zabrane listova, pritisci, cenzura, gušenje slobodne reči (Spasić, 1998). Zbog kritika vlasti u listu *Glas javnosti*, 1875. osuđen je na šest meseci Steva Milićević, odgovorni urednik. Iste godine na dve godine je osuđen bivši urednik *Oslobođenja*, Sreta Anđelković, kao i urednik Ilija Todorović i štampar Pera Todorović. Kragujevačka *Društvena štamparija* je 1875. postala vlasništvo Pere Todorovića, a posle smrti Svetozara Markovića i zabrane poslednjeg socijalističkog lista (1876) prestala je sa radom.

Zakon o štampi iz 1881. godine, donet kao posledica promena u političkom životu Srbije, dovodi do osnivanja većeg broja listova. Listovi sve više dobijaju partijska obeležja. Pojavljuju se i nezavisni i informativni listovi sa novim žanrovima – reportažama, književnim priložima, feljtonima.

Devedesetih godina 19. veka počinju u Kragujevcu da rade štamparije Petra Tanaskovića, St. H. Popovića, Alekse Matića, braće Jovanović. U njima se štampa petnaestak listova različitog sadržaja. Navodimo nekoliko takvih listova: *Vesnik kragujevačke opštine* (1886), *Glas Šumadije* (1890), *Kragujevački glasnik* (1892), *Šumadijski list* (1893), *Novi šumadijski list* (1893), *Potpورا* (1894), *Šumadijski vesnik* (1894), *Šumadija* (1897-1898), *Prosveta* (1900), *Duhovna zrnca* (1900), *Nova zadruga* (1901).

Početak 20. veka bio je u znaku ubrzanog razvoja kapitalizma. Dolazi do napretka štamparske tehnologije, izdavačka delatnost se osavremenjuje, pronadene su nove štamparske mašine, usavršena prerada hartije, a štampanje je lakše, jeftinije i kvalitetnije. Pokreće se i nova, finansijski isplativa, takozvana informativna štampa. Promena režima 1903. daje novi podsticaj razvoju štampe u Srbiji, zato što nove vlasti dozvoljavju daleko veće slobode na planu politike, kulture, nacionalnog rada, sindikalne agitacije (Nedeljković, 2003: 28).

Razvoj visokotiražnih listova (*Vreme*, *Politika*, *Pravda*) između dva svetska rata, smanjio je interes za lokalne dnevne listove. U Kragujevcu, ipak, od 1927. do 1928. izlazi osam listova, koji uspevaju da opstanu i pronađu svoju čitalačku

publiku. Do Drugog svetskog rata u Kragujevcu izlaze listovi komunističke orijentacije, koje nalaze publiku među sve brojnijom radničkom klasom koja se upošljava u Vojno-tehničkom zavodu, ali i u drugim firmama, kao i u privatnim radnjama, radionicama i trgovinama (Čomić, 1968). Zaoštrena politička borba i pojačane društvene suprotnosti, utiču da se u Kragujevcu štampaju i opozicioni listovi: *Javno mnjenje* (1933), *Svetlost* (1935), *Narodna samouprava* (1938), *Nova Šumadija* (1938). Izlazi i list humorističko-satiričnog sadržaja *Zavrzlama* (1935). Od 5. januara 1934. kada su se pojavile *Novine Srbske*, do 1. decembra 1939. kada je izašao *Narodni pokret*, nezavisan organ Šumadijske demokratije (izlazio do 1941) u Kragujevcu je, prema do sada dostupnim bibliografskim podacima, izlazilo 118 listova različite orijentacije (Milanović, 1997:15–58).

Period 1941–1945 karakterišu rat i strahovitih razaranja u uslovima okupirane zemlje. U Kragujevcu, u oktobru 1941. godine, nemačke okupatorske snage čine nesvakidašnje zločine prema civilnom stanovništvu. Uzimani su taoci, a u znak odmazde zbog četničko-partizanskog napada na jednu nemačku jedinicu kod sela Ljuljaci, na putu Kragujevac – Gornji Milanovac, nemački okupatori su u oktobru 1941. streljali nekoliko hiljada civila u Šumaricama, ali i u Mečkovcu, Bagremaru, Grošnici, i samom Kragujevcu. Uslova za izlazak listova tokom okupacije nije bilo. U Gledičkim planinama štampana je *Šumadija*, kao organ grupe šumadijskih četničkih korpusa Jugoslovenske vojske u otadžbini (JVuO). Izašlo je nekoliko brojeva. Ima podataka da je tokom 1942. godine štampan *Glas ustaničke Šumadije*, kao organ Narodnooslobodilačkog odbora (18. novembar 1942). U nekim bibliografijama pominju se i *Partizanske radio novine*, koje je 1942. godine izdavao Okružni komitet KPJ. Godine 1944, izlaze *Vesti*, organ Kulturno-prosvetne sekcije Okružnog Narodnooslobodilačkog odbora, *Crkveni zvon*, koji izdaje Katolički župni ured (od 13. broja, 1945. izlazi pod imenom *Crkveno zvono*). Iste godine, u novembru, treći bataljon Druge srpske udarne brigade izdaje novine *Šumadinac*. *Svetlost*, počinje da izlazi 1945. godine, čime nastavlja izlaženje posle prestanka 1935. kada su te novine zabranjene nakon 13 brojeva.

Posleratni period izlaženja štampe u Kragujevcu karakteriše se obnovom zemlje, novim društvenim odnosima i monopolom jedne političke partije u svim društvenim i političkim sferama. Kao izdavači novina više se ne pojavljuju privatnici, već država, ili radne i društvene organizacije. Karakteristično je i to da su novine koje su izdavane, osim u nekoliko slučajeva, veoma loše čuvane,

tako da ih nema ni u arhivama izdavača. Postojeća bibliografska obrada urađena je na osnovu privatnih zbirki urednika, ili lica koja su sačuvala kompletne novine iz toga doba.

Odlika listova je da nemaju kontinuitet, osim u nekoliko slučajeva. Skoro svaka radna organizacija izdavala je novine ili bilten, ali je opstalo malo listova – pre svega *Crvena zastava*. Nedeljnik *Svetlost* redovno izlazi od 1945. a značajan uticaj ostvaruju *Koraci*, koji izlaze više od tri decenije i šire svoj uticaj i van Kragujevca. List *Dečje iskre*, osnovan sa ciljem da razvija dečje stvaralaštvo, imao je kraće ili duže prekide, ali je uspeo da opstane do današnjih dana. Pojavom višestranačja javljaju se i partijski listovi, koji su organi lokalnih partijskih odbora: *Šumadijska demokratija* (DS), *Šumadijski dani* (SPS), *Lid* (dnevni list, organ Gradskog odbora SPS-a), *Glas nade* (Okružni odbor DSS-a), *Obnova* (SPO). Od *Šumadije* i *Glasa ustaničke Šumadije* (1942) do mesečnika *Stav* (2010) u Kragujevcu je stalno ili povremeno izlazilo 166 dnevnih, nedeljnih, dvonedeljnih, mesečnih i povremenih glasila (Milanović, Stanković, 1999).

U Arandjelovcu je 2. novembra 1944. godine izašao na šapirografu list omladinske delegacije *Put za Prvi kongres*. Bilten je izašao uoči Prvog kongresa omladine Srbije, i imao je sasvim određenu ideološku orijentaciju u duhu poretka koji se stvarao na platformi KPJ kao vodeće idejne snage u društvu. Od poznatih glasila vredno istaći *Glas Lepenice*, koji je izlazio u Rači. Bile su to nedeljne nezavisne novine za područje opština Batočina, Lapovo i Rača. Prvi broj je izašao 1991. godine, a odgovorni urednik bio je Živojin Andrejić. *Oplenački vidici*, počeli su da izlaze 25. februara 1992. godine u Topoli, kao dvonedeljnik, a glavni i odgovorni urednik bio je Nedeljko Stanišić. Novine su pokrivala Topolu i Mladenovac i imale su više prekida u izlaženju usled materijalnih problema. Nema podataka da je u ovom periodu bilo izdavanja novina u Batočini i Lapovu. Opštinska organizacija Crvenog krsta u Lapovu izdavala je do 1997. godine *Informator* (urednik i autor svih priloga u broju bio je Jovica Nikolić), koji je umnožavan na šapirografu, a bavio se aktivnostima te organizacije, posebno akcijama dobrovoljnih davalaca krvi, kojih je u ovoj maloj opštini bilo čak preko hiljadu!

U Topoli je 1993. godine izašao prvi broj *Glasa Topole*, čiji je izdavač bila Skupština opštine Topola, a glavni i odgovorni urednik Negoslav Jovančević. Godine 2003. opština Knić izdala je dva broja *Gružanina* (Milosavljević, 2005b).

Listovi radnih organizacija izlazili su posle 1945. godine mahom kao bilteni za internu upotrebu, nisu naznačavani glavni urednici, a u arhivama preduzeća skoro da nisu sačuvani kompleti. Novine koje su zadržale kontinuitet su *Crvena zastava* i *FKK novine* (novine Industrije galovih lanaca „Filip Kljajić“). Pomenutih dvoje novina bile su ne samo glasila koja su informisala članove svojih mnogoljudnih kolektiva, već i lokalnu i širu javnost o poslovanju preduzeća, planovima, teškoćama. Bile su i rasadnik kadra u novinarstvu. Iz tih listova ponikli su mnogi novinari, tehnički urednici i ilustratori koji su nastavili karijeru u dnevnoj i nedeljnoj štampi u Beogradu i Kragujevcu, ali i drugim mestima. Teškoće koje su zahvatile srpsku privredu, nisu zaobišle ni glasila koja su uslovnosvrstana u fabričke novine. Teškoćama su najduže odolevale *FKK novine*³ i *Zastava*⁴, da bi pre četiri godine FKK novine prestale da izlaze. List *Zastava* od 2000. do 2011. godine izlazi tromesečno.

Večernje novosti u Šumadiji 1953-2010.

Nastale kao novine koje su imale za cilj da zadovolji najšire narodne mase, *Večernje novosti* su u naznačenom periodu bile hroničar dešavanja u Šumadiji, a naročito u Kragujevcu kao administrativnom sedištu sreza, a potom i okruga. Ideološke odrednice svakako su uticale na uređivačku orijentaciju novina, ali uprkos tome sa stranica novina mogu se jasno identifikovati zadaci i problemi koji stoje pred šumadijskim regionom: ubrzani industrijski razvoj i obnova zemlje koja je samo osam godina pre početka izlaženja *Večernjih novosti* izašla iz rata i okupacije; početak proizvodnje automobila u Kragujevcu, 1953. godine; osavremenjivanje poljoprivredne proizvodnje; stambena izgradnja; razvoj školstva; razvoj zdravstvene zaštite; posete Josipa Broza Tita Kragujevcu; prelomne sednice najviših partijskih organa i primene partijske politike na terenu; uvođenje radničkog samoupravljanja; primena Zakona o udruženom radu; teškoće

³ Prvi broj lista Radnog kolektiva Fabrike galovih lanaca „Filip Kljajić“ izašao je 15. oktobra 1963. godine. Novine je uređivao redakcioni odbor, a glavni urednik bio je Brana Đokić, dok je kao odgovorni urednik potpisan Miodrag Milić. List je izlazio jednom mesečno, a od 1977. nedeljno. Od broja 518/1994. menja format u 33 sm. Novine danas ne izlaze, preduzeće je u velikim teškoćama, zbog zaustavljene proizvodnje galovih lanaca i konvejera, koje je do raspada SFRJ izvozila na jugoslovensko, tržište Sovjetskog saveza, ali i tržište Zapadne Evrope.

⁴ Ovaj list je počeo da izlazi 1948. godine kao organ sindikalne podružnice Zavoda Crvena zastava. Prvi glavni i odgovorni urednik bio je Milorad Milanović (1948–1950), potom su urednici bili Milica Marković (od 1950), B. Tušek (1956), Milan Đoković (1958), Milorad Atanacković (od broja 8/1959), Dragan Obradović (od 29/1961), Milan Zdravković (od 133/1966), Lazar Čabarkapa (od 204/1969), Bosiljka Dinić (od 342/1974), Zoran Prokić (od 528/1978), Snežana Anđelković (posle 5. oktobra 2000). Od broja 1145/1990 menja ime u ZASTAVA.

u privređivanju; ideološka neslaganja u vladajućoj partiji; raspad zemlje; ratni sukobi na teritoriji zajedničke države; prekid privredne saradnje i teškoće u poslovanju automobilske industrije i metalskog kompleksa; posledice raspada zemlje i izolacije; zaustavljanje proizvodnje u fabrici automobila; višestranačje i politički sukobi usled naraslih društvenih suprotnosti; promena lokalnih vlasti posle izbora 1996. u Kragujevcu, Lapovu, Topoli i Rači.

Večernje novosti su pažljivo propratile sve četiri posete Josipa Broza Tita Kragujevcu.⁵ Poslednje dve bile su u duhu potvrde ispravnosti socijalističkog samoupravljanja, naročito poseta 1979. godine, kada je Titu u Kragujevcu priređen doček sa ikonografijom kakva je u mnogome podsećala na Titove posete Severnoj Koreji i Kini. Tito je 1979. godine posetio i fabriku automobila, posle čega je razgovarao sa poslovođstvom fabrike na čelu sa dr Radoljubom Micićem. Založio se da radnici imaju bolje radne uslove, čak je primetio da su mašine postavljene „veoma gusto“ i radnicima nedostaje „svježeg zraka“ (Poseta druga Tita Kragujevcu, dokumentarni film, 1979).

Zbog povećanja proizvodnje automobila bilo je neophodno podići novu fabriku. Gradnja je počela 4. aprila 1960. a *Večernje novosti* su to pedantno beležile. Šestog jula 1962. u novopodignutoj hali počela je proizvodnja automobila. Kako su *Večernje novosti* javile povodom tog svečanog događaja, hala je predviđena za godišnju proizvodnju od 80.000 vozila, a do kraja 1962. trebalo je, prema planu, da bude proizvedeno 13.719 automobila.

Simbol Kragujevca, spomenik streljanim đacima, čuveno „Peto tri“, otkriven je 21. oktobra 1963. godine. Na otkrivanju govorila je Spasenija - Cana Babović, narodni heroj i visoka državna i partijska funkcionerka.

Povodom 150. godišnjice Prve kragujevačke gimnazije, najstarije škole u Srbiji, dat je veliki publicitet u *Večernjim novostima*.⁶ Gimnaziji je te godine, povodom značajnog jubileja, dodeljeno nekoliko priznanja: Nagrada AVNOJ-a, Orden bratstva i jedinstva, Plaketa SUBNOR-a i Vukova nagrada (Ljušić i dr., 1989: 123).

⁵ Tita je 1961. dočekaao Prvoslav Raković, direktor fabrike automobila, a 1962. u posetu Kragujevcu i „Zastavi“ došao sa Leonidom Brežnjevom, generalnim sekretarom Komunističke partije Sovjetskog saveza. Centar Šumadije posetio je 1970. i 1979. godine.

⁶ Od 21. septembra do 2. oktobra 1983. objavljen je feljton „Kragujevac drugi zavičaj“ Jovana Popovskog, a 9. oktobra 1983. objavljen je izveštaj dopisnika Milije Pajdića o centralnoj proslavi „Ispit pred narodom“, na 1. i 4. strani, ilustrovan fotografijom.

Večernje novosti, od samog početka su se oslanjale na dopisnike iz svih krajeva zemlje. Neprekidno je jačana dopisnička mreža. Mnoštvo informacija iz različitih delova zemlje, učinilo je da je ovaj dnevni list prihvaćen u mnogim sredinama, pošto je, uz kratku formu, što je u vreme pedesetih godina bio revolucionarni iskorak u novinarskoj formi, pravilo geografske blizine, značajno uticalo da se *Novosti* prihvate u različitim krajevima zemlje.

Dopisnička mreža, u početku, oslanjala se na mrežu *Borbe*, u okviru koje su i nastale *Večernje novosti*. Ubrzo se uvidelo da ova dva lista, iako pripadaju istoj kući, imaju toliko različitu formu, ali i koncepciju, da se nametnulo kao preka potreba da *Novosti* razvijaju posebnu dopisničku mrežu. Od saradnika se tražilo da pišu „brzo, kratko, jasno“, da poštuju pravilo „obrnute piramide“, da svaka vest ima lid, a da tekstovi budu maksimalne dužine 40 redova.

Prvi dopisnik *Večernjih novosti* iz Kragujevca bio je Dragan Biorac, koji je bio zaposlen kao dopisnik *Borbe* iz ovog grada. Posle njega izveštavao je Radovan Janković, takođe stalni dopisnik *Borbe*. Potom je pisao Žika Marinković, penzionisani policijski islednik, čija je specijalnost bila kriminalistička rubrika. Za *Novosti* su pisali i Predrag Stojadinović, dopisnik Radio Beograda, Živan Đurković, sportski novinar, Slobodan Pavićević, književnik, i Slobodan Janković, dopisnik *Borbe*. Početkom sedamdesetih godina prošlog veka, pokrenuta je regionalna strana *Novosti*, nazvana *Kragujevačka strana*, koja je konačnu formu dobila posle 1974. kada je za stalnog dopisnika u Kragujevac došao Milija Pajdić iz Smedereva. Kragujevačko dopisništvo je pokrivalo i dešavanja u šumadijskim opštinama. Od 1994. godine, u dopisništvu *Novosti* su stalno zaposlena dva novinara i sekretarica, a od 1997. tri novinara. Broj honorarnih saradnika varirao je od nekoliko do dvadesetak, da bi drugu polovinu prve decenije XXI veka, šumadijsko dopisništvo dočekalo bez ijednog honorarca, sa dva zaposlena novinara. Polovinom devedesetih dopisničkom mrežom bile su pokrivene sve šumadijske opštine. Dopisnici su se regrutovali mahom od entuzijasta zaljubljenih u novinarstvo. Bili su zaposleni u svojim sredinama na različitim poslovima (od učitelja, sekretara Crvenog krsta, fabričkih radnika...). Kroz dopisništvo *Novosti* do 2000. godine prošlo je na desetine honorarnih saradnika. Mnogi nisu uspeali u novinarstvu, ali jedan deo je primljen u *Novosti*, dok su neki dobili zaposlenje u lokalnoj *Svetlosti*, *Radio Kragujevcu*, *RTS-u*, ali i u drugim medijima u zemlji.

Dopisništvo *Večernjih novosti* u ovom periodu bilo je organizovano tako da je pokrivalo sva događanja u Kragujevcu, a po potrebi novinari su išli da pišu i iz ostalih šumadijskih opština u kojima su postojali honorarni dopisnici. Dopisnici iz šumadijskih opština bili su na stalnoj vezi sa dopisništvom, komunikacija je bila dnevna. Tekstovi su slati direktno u redakciju ili u dopisništvo, odakle su teleprinterom ili telefaksom prosleđivani u dopisničko odeljenje *Novosti*. Do 1990. godine jedino sredstvo komunikacije u dopisništvu bili su telefon i teleprinter. Od 1990. dopisništvo je imalo i telefaks vezu, ali je teleprinter korišćen sve do kraja devedesetih godina prošlog veka.

Pored tradicionalne konkurencije u vidu beogradskih dnevnika i lokalnih listova, *Večernje novosti*, od 1993. godine izveštavaju iz grada u kojem su osnovane četiri lokalne televizije i desetak lokalnih radio-stanica u regionu (Milosavljević, 2010: 129–154).

Šumadija u *Večernjim novostima*

Buran **politički život** obeležio je posmatrani period. Duboke promene, ali i prave turbulencije zahvatile su i medijsku scenu Srbije (Miletić, 2001: 149–278). Posle raspada jedinstvene i složene organizacije Borba, *Večernje novosti* kreću sopstvenim putem. Bilo je pokušaja da se stvori lanac novinskih preduzeća, kao najstariji oblik povezivanja firmi iz srodne delatnosti (Miletić, 2003: 188). Došlo je do promene stranke na vlasti i to upravo one koja je protekle decenije svojim uplivom značajno uticala na mnoge sfere društvenog života, pa i na informisanje. Kragujevac i Šumadija od početka višestranačja imali su intenzivan politički život. Mnoštvo stranaka, politički sukobi, kritike postojećeg stanja, traženje izlaza iz krize, sve prisutnija demagogija na javnoj sceni koja je obećavala olaka rešenja, uz uslov da joj birači daju mandat, samo su neke od karakteristika, koje su našle mesta i u tekstovima koje su *Večernje novosti* objavljivale iz Šumadije. Kraj prošlog veka i prva decenija ovog promovisali su novu snagu koja utiče na medije oglašivače (Radojković, Stojković, 2004: 123). U posmatranom periodu desio se prelom 5. oktobra 2000. godine, tako da možemo, koristeći metodu komparacije, da vidimo kako groteskno izgleda nekritičko veličanje tuđih stavova, kao i uključivanje u političku kampanju određenih političkih snaga. U toku samo pola godine Milan Beko, predsednik Upravnog odbora Grupe „Zastava“, sudeći prema tekstovima u analiziranom periodu, prešao je put od „spasioca giganta, koji će zaposliti na desetine hiljada novih rad-

nika“, do „kriminalca“ koji je „upropastio preduzeće sumnjivim poslovima“. ⁷ I to u tekstovima čiji je potpisnik isti autor. Oni koji su do 5. oktobra 2000. hvaljeni, kasnije su blaćeni, i obrnuto. Akcija koju su vlasti organizovale oko, navodnog, obezbeđivanja stanova za mlade bračne parove, nekritički je promovisana, da bi posle 5. oktobra 2000. nove vlasti saopštile da od obećanih stanova nema ništa. Do petoktobarskih promena, najaktivniju ulogu u promovisanju obećanja vladajuće političke grupacije obavljaju lokalne televizije, a naročito *TV Kragujevac* (Milosavljević, 2005a: 32)

Političke stranke, pokreti i partije, od početka devedesetih godina prošlog veka, predstavljaju centre koji kreiraju politički život u ovom regionu. Uloga pojedinaca, koji zbog svojih stručnih, moralnih, kulturnih, sportskih i drugih kvaliteta imaju šta da kažu, postaje sve perifernija. Političke organizacije daju sebi pravo i uvode monopol na svako mišljenje koje se tiče političkog života. Stranke niču kao pečurke posle kiše. One na vlasti, ali i dobar deo opozicionih, brojnim saopštenjima i konferencijama za štampu, osvajaju besplatan publicitet u medijima (Slavujević, 2005: 147). U novosnovanim strankama PR služba dobija ogroman značaj (Milivojević, 1999: 49). Iz situacije kada je postojao monopol jedne stranke, direktno se ide u drugu krajnost u kojoj se prostor daje svakoj organizaciji koja je registrovana za politički rad. O najsloženijim pitanjima raspravljaju ljudi koji nemaju elementarne kvalifikacije čak ni za jednostavnije poslove. Voluntarizam se vratio na političku scenu na velika vrata i uz glasne parole o „demokratskim promenama“. Publika je zbunjena, a jedan deo, zahvaljujući upravo medijima koji nekritički prenose stavove mnoštva političkih organizacija biva izmanipulisan, verujući da su rešenja na domaku. Tokom poslednje decenije prošlog veka broj stranaka je opadao, pošto na izborima nisu mogle da dobiju legitimitet, a mnoge nisu imale ni novca za funkcionisanje. U sredinama gde su opozicione stranke osvojile vlast, po prvi put imaju u rukama i medije na koje mogu da utiču. Dešavaju se paradoksalne situacije: slobodu medija guše upravo oni koji su se do juče, kao opozicionari, verbalno zalagali za potpunu slobodu štampe, radija i televizije. ⁸

⁷ Milan Beko planovima „Zastave“: Vozila devet puta više, 26. februar 2000. str.3; „Od avgusta manjim gasom“, 15. oktobar 2000. str.3; „Direktori hvataju maglu“, „Savićević vodi krizni štab“, 12. oktobar 2000. str. 7; „Sebi kuću, firmi račun“, 4. novembar 2000. str. 6

⁸ Penzionisani general Milan Aksentijević, podneo je ostavku na mesto predsednika Upravnog odbora *Radio-televizije Kragujevac* jer nije hteo da potpiše imenovanje partijskog kadra na mesto urednika Informativnog programa. Ostavku je obrazložio time da se u *RTK* „nije ništa promenilo ni posle 5. oktobra i da i dalje vlada jednonumlje“, *Večernje novosti*, 14. jul 2001 – „Ostavka zbog jednonumlja“.

U posmatranom periodu javljaju se **novi politički lideri**. Suprotno ranijem periodu, posebno onom jednostranačkom, promena kadra na političkoj sceni je češća. Promene su vezane kako za izbore, tako i za stvaranje i raskidanje koalicija, ali i za unutarstranačke borbe frakcija ili delova rukovodstava. Na primer, do 2000. godine nerikosnoveni lider Demokratske stranke u Šumadiji je Borivoje Radić, koji je, istovremeno bio i predsednik Gradske vlade. Usled unutarstranačkih pregrupisavanja, Radić je isključen iz DS, a novi čelnici te stranke postaju Aleksandar Radosavljević, dr Vlatko Rajković, Dragutin Radosavljević, Dragan Planić, Goran Ivanović. Umesto vladajućeg SPO-a, koji je izgubio izbore i otišao u opoziciju, poput SPS-a, na političkoj sceni se javljaju novi lideri iz Koalicije DOS: Branislav Kovačević, u ime Koalicije Šumadija, Gvozden Jovanović, u ime kragujevačkog ogranka DHSS-a, Nebojša Krstić, u ime GSS-a, Dragan Radović, u ime DSS-a. Tokom posmatranog perioda desio se raspad koalicije DOS u Kragujevcu pa je sa političke scene nestao Radović, članica Gradske vlade Slađana Radosavljević (DSS), uticajni član Gradske vlade za privredu Milenko Turanjanin (DSS), ali i rektor Univerziteta prof. dr Mirko Rosić, koji je smenjen sa mesta potpredsednika GSS. U organizaciji Otpor, tokom ovog perioda dolazi do više sukoba, više posvađanih ličnosti pretenduje da budu lideri, što ovu organizaciju potpuno marginalizuje. Posle 2004. nepri-kosnoveni lider u tekstovima koje objavljuju *Večernje novosti* je Veroljub Stevanović Verko, koji je od 1993. do 2010. promenio više partija (DEPOS, SPO, SDPO, Koalicija Zajedno za Kragujevac/Šumadiju, Ujedinjeni regioni Srbije).

Javne ličnosti su u senci političkih lidera, iako u ovoj kategoriji ima ljudi od rezultata i integriteta, koji imaju šta da kažu iz oblasti kojom se bave. Oni koji su politički aktivni promovišu se u medijima, ali kao političke ličnosti. Javne ličnosti koje se u posmatranom periodu oglašavaju mahom su stručnjaci i umetnici: lekari koji govore o različitim bolestima, glumci o novim predstavama, slikari o izložbama, a ima i izjava sportista. Neoubičajeno je malo izjava i javnog angažmana stručnjaka sa Univerziteta, koji nemaju pristupa medijima, čak ni u raspravama o privrednim pitanjima?

Ekonomsko-privredni život u ovom periodu suočen je sa teškoćama koje se ogledaju u otežanom poslovanju automobilske industrije; zaustavljanju proizvodnje u „Zastavi“; traženju inostranog partnera koji bi pomogao da se obnovi proizvodnja automobila i kamiona; ogromnoj nezaposlenosti u gradu i regionu. Samo u Kragujevcu je bez posla oko 30.000 radno sposobnih lica, a još oko 20.000 zaposlenih neredovno ili uopšte ne prima platu iako se formalno

vodi da radi; teškoća u zdravstvu – nedostatku lekova, aparata, opreme; opštem padu standarda i siromaštvu koje postaje opšta karakteristika grada i regiona. Najavljeni dolazak „Fijata“ promovisan je u stilu negovanja optimizma u novu budućnost koja će stići sa velikim italijanskim proizvođačem. Obilje informacija, olako sejanje optimizma, ukazuje na „spinovanje“ iz kabineta političkih stranaka u lokalnoj vlasti, kojima je „dolazak ‘Fijata’“ u javnosti, ali i kod birača, jačao rejting, promovišući ih u političku snagu koja je uspjela da srpskoj automobilskoj industriji pronađe strateškog partnera.

Zbog kupovine akcija fabrike mineralne vode, Arandjelovac je bio u žiži interesovanja nekoliko meseci tokom 2004. godine. Na primeru „Knjaza Miloša“ pokazalo se sa koliko nespremnosti domaća štampa dočekuje nadolazeće promene u privredi i društvu uopšte. Privatizacija najveće domaće fabrike mineralne vode zatekla je mnoge medije, koji su delili čuđenje i nepoznanice sa mnogim sugrađanima. Umesto da objašnjavaju šta se dešava!

Privrednom kriminalu posvećena je velika pažnja posle 2000. godine i promena u lokalnoj vlasti, ali i u mnogim radnim organizacijama, gde su posle 5. oktobra formirani takozvani Krizni štabovi. Kao kriminalci na stranicama *Večernjih novosti* posle 5. oktobra 2000. označavani su čak i oni o kojima su ove novine do samo pre nekoliko meseci pisale kao o spasiteljima ovdašnje privrede, posebno „Zastave“ (primer sa Milanom Bekom, predsednikom Upravnog odbora Grupe „Zastava“ i nosiocem liste SPS-JUL na izborima 2000). Ogromna grupa označenih počinilaca krivičnih dela, u kasnijem sudskom postupku je oslobođena, ili su optužbe na njihov račun pretvorene u maratonska suđenja i poništavanja presuda, ali skoro da nema primera da su novine koje su veoma ažurno prenele saopštenja o njihovoj „kriminalnoj“ delatnosti napisale da su na kraju oslobođeni.⁹

Ubistvima se posvećuje pažnja jer pisanje o takvim događajima značajno utiče na tiraž. Posebno ako se nesretni događaj osenči sa svih strana, potkrepi izjavama očevidaca, ponudi ljudska priča o svemu što je prethodilo tragediji. U posmatranom periodu zapaža se oslanjanje na izjave istražnih sudija i štura saopštenja policijskih organa. Zbog nedostatka motivacije, ali i prevoznih sredstava, dopisnici izbegavaju da idu na teren, zato u mnogim tekstovima manjkaju izjave očevidaca, komšija, poznanika, članova porodica ubijenih ili

⁹ „Kravata od dve plate“, 4. 11. 2000. str. 6; „Narodu bombe, Gorici stan“, 6. 2. 2001. str. 11; „Beguncu osam meseci“, 17. 9. 2001. str. 11; „Uhapšeni bivši funkcioneri“, 4. 3. 2001. str. 12; „Pritvor za begunca“, 27. 2. 2001. str. 11;

osumnjičenih za ubistvo. Nastavak priče o nekom ubistvu, u većini slučajeva se svodi na ponovno prepričavanje izjava organa gonjenja.

Pljačke su praćene skoro uvek sa policijskim šturim izveštajem o tome šta se i kada desilo, i izjavom istražnog sudije koji je prepričao šta je policija prijavila njemu, ponekad bi dodao i šta je na prvom saslušanju rekao uhapšeni, te da li je pljačkašu odredio pritvor ili nije.

Problem **narkomanije** u Kragujevcu, kao i u mnogim velikim gradovima u Srbiji, dostigao je alarmantne razmere. Prema nekim evidencijama u gradu ima više hiljada lica koja koriste ili su već koristila drogu. U protekloj deceniji učestala su hapšenja preprodavaca droge. Lokalna policija je uvela praksu da njihov portparol svakodnevno šalje novinarima telefaksom saopštenja u kojima stoji ko je od dilera droge uhapšen, sa kolikom količinom narkotika, i ostalim generalijama. U ovom periodu nema analitičkih tekstova o problemu narkomanije u Kragujevcu.

Tekstovi iz **kulture** ticali su se mahom Teatra „Joakim Vujić“, najstarijeg pozorišta u Srbiji, osnovnog 1835. Malobrojni tekstovi o kulturi bavili su se i osnivanjem Pozorišta za decu, kulturnim manifestacijama kojima je Kragujevac domaćin („Oktoh“, „Zlatna iskra“, „Salon antiratne karikature“, „Zlatna frula Srpskog Balkana“...). Turbulencije su zahvatile i kuće kulture, a manjak priloga o njihovom radu samo potvrđuje tezu da kulturnjaci, uljuljkavani paternalizmom prema umetnosti, nisu našli adekvatan odgovor u novonastaloj situaciji (Dragičević Šešić, Dragojević, 2005: 79).

Tekstovi iz **sporta** su o Fudbalskom klubu *Radnički*, mada ima tekstova i o FK *Šumadija*, kao i manji broj tekstova o ostalim sportskim organizacijama u gradu. Nedostaje analitički pristup sportu.

Kvantitativna i kvalitativna analiza objavljenih tekstova o Šumadiji

U toku istraživanja obavili smo analizu objavljenih tekstova o Šumadiji, i to za tačno deset godina, odnosno za 3.653 dana. Broj primeraka novina je neznatno manji (3.580), zato što su *Večernje novosti* izdavale dvobrojeve ili trobrojeve za velike praznike poput Nove godine, Božića, Vaskrsa, Prvog maja, Dana republike, Dana državnosti...

Svi objavljeni prilozi (tekstovi, fotografije, karikature) selektovani su kao sledeći žanrovi: vest, izveštaj, članak, reportaža, intervju, „spec“, fotografija, karikatura, anketa, komentar.

Kategorija „spec“ uzeta je ciljano zato što su *Večernje novosti*, decenijama prepoznatljive prema takvoj vesti, koja zahteva pored informativnosti i određenu dozu originalnosti, nesvakidašnjosti. „Spec“ može biti o bilo čemu i o bilo kojoj sferi društvenog života, od dešavanja na selu do naučnih projekata na Univerzitetu.

U posmatranom periodu iz Šumadije i o Šumadiji je objavljeno ukupno 13.070 priloga. Prema žanrovima to izgleda ovako: vesti 4.448; izveštaja 3.346; članaka 1690; reportaža 62; intervju 8; „specova“ 402; fotografija 2.136; karikatura 16; anketa 110 i šest komentara.

Najveći broj vesti, kao osnovnog novinarskog žanra (Životić, 1993: 21), iz Šumadije objavljen je 2002. godine – 523, a najmanje 2009 – 387. Izveštaja je najviše bilo 2003 – 577, a najmanje 2009 – 169. Najmanje članaka je objavljeno 2010. godine – 24, a najviše 2008 – 232. Broj reportaža je minimalan – 31, u 2004. godini bilo ih je samo tri, a 2009 – 6. Objavljeno je osam intervju 2004. godine, najviše 2003. godine – tri. Godine 2000. objavljena je 161 fotografija, sledeće godine samo 112, a 2003 – 320, da bi naredne godine broj objavljenih fotosa pao na 271, a 2010. na 120. U istraživanom periodu objavljeno je samo 16 karikatura, za deset godina urađeni su prilozi za 110 „zbirnih“ anketa, i objavljeno je šest komentara, svi iz oblasti sporta!

Broj objavljenih novinskih priloga prema opštinama pokazuje fokusiranje na Kragujevac kao centar subregiona. Iz tih razloga, broj objavljenih priloga iz šest šumadijskih opština ne zavređuje posebnu pažnju, osim za dokazivanje teze da se jedan od najtiražniji dnevnih listova ne drži proklamovane koncepcije koja podrazumeva ravnomerno pokrivanje čitave Srbije. Iz Arandelovca je u posmatranom periodu objavljeno samo 226 vesti (prosek 1,38 mesečno!) 218 izveštaja (prosek 1,31 mesečno!), 94 članka (prosek 0,7 mesečno), 18 „specova“, 102 fotografije, dok ostalih žanrova nije bilo. Iz Topole je objavljeno za deset godina samo 232 priloga (1,33 mesečno, računajući sve novinarske žanrove, uključujući i fotografiju!). Iz Rače 196 vesti, 66 izveštaja, 28 članaka, četiri reportaže, 38 fotografije, 12 „specova“. Iz Knića je objavljeno 126 (1,05 mesečno!), a iz Batočine 94 priloga (0,78 mesečno). Iz Lapova je na stranicama

Novosti tokom deset godina objavljeno tek 80 vesti (0,66 mesečno), 50 izveštaja (0,41 mesečno), 24 članka (oko 0,20 mesečno), 46 fotografija.

Tokom istraživanja utvrdili smo ogromnu neujednačenost broja tekstova prema opštinama, mesecima, godina, sektorima i žanrovima.

Tokom deset godina iz Kragujevca je objavljen ukupno 10.522 priloga. Od toga: 3.750 vesti, 2.944 izveštaja, 1.480 članaka, 46 reportaže, osam intervjua, 348 „specova“, 1.818 fotografija, 14 karikatura, 110 anketa, i samo četiri komentara, i to sportska.

Kvalitativnom analizom utvrdili smo i sektorsku rasprostranjenost pet najvažnijih žanrova koja se koriste u ovom dnevnom listu: vesti, izveštaja, članka, fotografije i „spec“.

Procentualno tokom desetogodišnjeg perioda koji je bio predmet istraživanja, 11,53 % vesti bavilo se automobilskom industrijom („Zastava“/“Fijat automobili Srbija“), 10,89 % sportom, 10,46 % kriminalom, 10,12 % komunalnom problematikom, 10,25 % politikom, 5,23 % poljoprivredom, 4,51 % kulturom, 4,64 % humanitarnim akcijama, 3,78 % obrazovanjem, 3,75 % nesrećama, 3,32 % protestima, 2,88 % nesvakidašnjim događajima, 2,45 % privredom, 2,02 % zdravstvom, po 2,59 % tekstova se bavio zanimljivim ljudima, zanimljivim događajima i životnim standardom. Po 2,29 % tekstova bilo je posvećeno lovu i sindikatima, a po 0,91 % vesti bavilo se obrazovanjem i ribolovom.

Najviše **izveštaja** bavilo se sportom – 16,88 %, 13,87 % je iz oblasti kriminala, slede izveštaji iz automobilske industrije („Zastava“/“Fijat automobili Srbija“) 10,88 %, izveštaja o protestima je 9,30 %, o politici 8,95 %, iz komunalne problematike 5,37 %, o privredi 4,65 %, o zanimljivim ljudima 3,95 %, po 3,93 % izveštaja je iz oblasti kulture, poljoprivrede i nesvakidašnjim događajima, 3,58 % se odnosi na humanitarne akcije, isto toliko i o obrazovanju, 1,79 % o ribolovu, isto toliko o životnom standardu, 1,07 % o bezbednosti, po 0,71 % o crkvi, sindikatima i lovu, a po 0,35 % o saobraćajnim nesrećama i vojsci.

Fotografija je korišćena veoma ekstenzivno, čak je vidljivo neobjašnjivo odsustvo panoramskih fotografija Kragujevca ili firmi o kojima se piše. Procentualno najveći broj fotografija ilustrovaio je tekstove o zanimljivim događajima – 27,45 %, sledi automobilska industrija sa 16,05 %, zanimljivi ljudi – 15,59 %, kriminalne tematike se ticalo 15,35 % fotografija, po 5,26 % je bilo iz politike i nesreća, o selu 3,29%, 2,79 % o humanitarnim akcijama, 2,33 % iz poljopri-

vrede, 1,86 % iz kulture, 1,63 % o protestima, 1,16 % iz obrazovanja, 0,93 iz privrede, 0,69 % o lovu, a po 0,23 % o zdravstvu i nesvakidašnjim događajima.

Članak, kao analitička forma, beleži drastičan pad, počev od 2000. kada su objavljena 233 članaka, do 2010. kada je priloga ove forme objavljeno 24. Opređeljujući se za puko prenošenje dešavanja, bez upuštanja u analitiku događaja, pojava i društvenih kretanja, očito je članak kao analitička forma prepustio mesto izveštaju i proširenoj vesti. Poslednje godine prve decenije XXI veka, kada je pisanje ovog dnevnika o ukupnom životu u Šumadiji u pitanju, ovaj list napušta davno ustanovljenu praksu da se o nekom događaju, odmah posle objavljivanja vesti ili izveštaja, čitaocima ponudi širi i dublji okvir u vidu članka, koji bi se bavio istraživanjem uzroka događaja, ponekad i čitavom serijom analitičkih rubrika, u saglasnosti sa značajem i složenošću teme. Tokom deset godina, koje su bile predmet istraživanja ovog rada, najveći broj članaka bavio se automobilskom industrijom – 31,16 %, sledi kategorija zanimljivih ljudi sa 21,96 %, nesvakidašnji događaji – 16,04 %, kriminalu je bilo posvećeno 7,36 % objavljenih članaka, privredi 4,60 %, po 3,68 % članaka odnosilo se na politiku i sport, 2,76 na humanitarne akcije, isto toliko na sindikate i na komunalnu problematiku, ispod jednog procenta su bili članci o protestima, zdravstvu, selu, vojsci, životnom standardu i nesrećama.

„Spec“, kao informativna forma karakteristična za *Večernje novosti*, u desetogodišnjem periodu odnosio se na nesvakidašnje događaje – 40 %, po 20 % na oblast poljoprivrede i zanimljive ljude i 10 % na humanitarne akcije.

Kvalitativnom analizom istražili smo i kakav su vrednosni stav *Večernje novosti* imale prema događaju, pojavi, manifestaciji. Takođe, utvrdili smo ko su izvori informacija na osnovu kojih su nastali objavljeni priloz.

Vrednosni odnos označavan je kao: nekritičko prenošenje stavova, afirmativni pristup, nekritički afirmativni pristup, kritički pristup.

Tabela 1: Vrednosni stavovi objavljenih priloga iz Šumadije 2000–2010

Vrednosni stav objavljenog priloga	%
nekritičko prenošenje stavova	68,94
nekritički afirmativni pristup	23,38
afirmativan pristup	7,40
kritički pristup	0,28

Izvori informacija označavani su kao: lokalne samouprave, političke organizacije, privredne organizacije, kulturne institucije; državni organi; organi gonjenja, sagovornik-ci; sindikati; sportske organizacije; agencije (novinske); konferencije za štampu; neimenovani izvori.

Tabela 2: Izvori informacija 2000–2010

Izvori informacija	%
lokalna samouprava	7,46
državni organi	17,18
privredne organizacije	19,22
kulturne institucije	4,02
političke organizacije	5,65
humanitarne organizacije	4,34
neimenovani izvori	2,59
konferencije za štampu	0,41
sindikati	6,29
sportske organizacije	8,84
organi gonjenja	12,9
sagovornik/sagovornici	6,00
ostali izvori	5,10

Uzroci „medijskih rupa“ u Šumadiji

Na osnovu istraživanja broja i kvaliteta objavljenih novinskih priloga, analizom obrađenih podataka, komparativnom analizom tekstova objavljenih po godinama i mesecima u posmatranom periodu, možemo izneti uzroke medijskih rupa u Šumadiji. Te „rupe“ se tiču manjih opština: Knića, Lapova, Batočine, Rače, ali i Topole i Arandelovca. Iz tih sredina nema informacija na stranicama *Večernjih novosti* u broju koji bi zavređivao broj stanovnika koji živi na tom prostoru, nivo pismenosti, obrazovanja, zaposlenosti, društvene kultivisanosti, privrede, političkog, društvenog, kulturnog i turističkog značaja.

Uzroci se mogu grupisati u nekoliko kategorija:

1. uzroci proistekli iz neorganizovanosti redakcije da adekvatno pokrije naznačeno područje, otaljavanje posla, gubljenje uvida u dešavanja na područjima koja tiražno nisu interesantna centralnoj redakciji, koja skoro 80% tiraža prodaje u svom sedištu – Beogradu;
2. uzroci proistekli iz slabe opremljenosti dopisništva da pokrije teritoriju sa koje izveštava;
3. nespremnost i nesposobnost lokalne samouprave na naznačenom području da afirmiše svoju sredinu kroz aktivniji odnos sa štampom;
4. nespremnost i nesposobnost političkih, privrednih, kulturnih i ostalih organizacija da komuniciraju sa javnošću i time afirmišu svoju sredinu;
5. nametanje profita kao jedinog cilja i merila pred redakciju lista, prema kojem nije od značaja da se afirmiše celina prostora sa kojeg se izveštava i gde se list nudi na prodaju, već da se privuče čitalačka publika objavljivanjem senzacija, koje su mahom koncentrisane u Beogradu gde je sedišta političkog, privrednog, kulturnog i sportskog života;

Najveća odgovornost za slabo prisustvo izveštavanja o događajima iz navedenih šumadijskih opština na stranicama najtiražnijeg lista leži na menadžmentu i uredničkom timu kuće. Slaba organizacija, reagovanje sa zakašnjenjem, urušavanje dopisničke mreže i svake godine sve slabija kadrovska struktura među dopisnicima koji nisu sposobni niti spremni da pronalaze interesantne teme, doprinelo je da je sve manje tema iz nevedenih sredina u *Novostima*, ali i sve slabiji uticaj *Novosti* u ovom delu Srbije. Nažalost, obistinila se ocena da je novinar istraživač, specijalista, rasan člankopisac, svakim danom u Srbiji sve ređa pojava i to u vreme kada sve obrazovanija i zahtevnija publika traži odgovore koji zadiru čak i u sferu opstanka civilizacije (Todorović, 1998: 89). Taj prostor popunila je konkurencija, a *Novosti* sa odsustvom inicijative i propuštanjem da registruju i pišu o događajima, u stvari, najviše rade za sopstvenu konkurenciju, koja, doduše, sve više „tabloidizira“ ne samo sopstvenu koncepciju, nego i dobar deo društvenog života u osiromašenoj zemlji. U vreme kada se od novinara „preopterećenih informacijama“ zahteva primena metode slične

naukama o ispitivanju društva (De Berg, 2007: 262), srpska štampa, umesto odgovora na mnoga pitanja, pristaje na inerciju i ulogu pukog prenosioca grupa koji se obraćaju javnosti. Zahvaljući PR stručnjacima, vesti se sve manje stvaraju u redakcijama (Blek, 1997: 72).

Lokalne samouprave, ali i političke i druge organizacije na istraživanom području ne gaje interaktivan odnos prema medijima. Sa javnošću se komunicira samo određenim prigodama: dan opštine, svečanost povodom nekog istorijskog jubileja, ili retkog otvaranja nekog pogona.

Od 2000. godine u većini opština u Šumadiji je uvedena funkcija „PR menadžera“, ali njeni efekti su minimalni. Tome su uzroci neobučenosť osoba koje se bave komuniciranjem sa javnošću, ali i nedostatak jasnog koncepta lokalnih rukovodstava o tome kako i koliko žele da komuniciraju sa javnošću. Zato se dešava da „PR menadžeri“ umesto da pospeše komunikaciju, mahom služe lokalnom rukovodstvu da izbegne da komunicira sa novinarima. Rezultat takvog ponašanja je sve veća medijska rupa, koja zjapi nadomak Beograda.

Knić nije Tasmanija

Iz navedenih analiza jasno se vidi nesrazmera koja se ogleda u neadekvatnom prisustvu priloga iz kulture na stranicama najtiražnijeg lista. Čitalačka publika ovog lista s pravom reaguje, ističući da se radi o forsiranju kulturnih dešavanja iz beogradskog kruga „dvojke“. Povremeni sastanci urednika kulturnih rubrika sa čitaocima i kulturnim stvaraocima u sredinama van sedišta redakcije, pokazalo se u pošlosti, dobar su način da se ne samo razmene mišljenja, već i definišu adekvatni odnosi novina i kulturnih dešavanja u različitim sredinama (Milosavljević, 2005: 52).

Period koji je pred nama biće interesantan i prema tome kako će u okvirima tržišnih uslova koje produkuje tranzicija, biti omogućen ravnopravan pristup medijima svim sredinama u Srbiji. Takođe, i kako će se organizovati distribucija kulturnih dobara, na primer filma, kada njegovo veličanstvo profit čini jedini moto privatnih distributera. Male opštine, poput Knića, koje su i do sada bile u zapečku, suočiće se sa još većom marginalizacijom. Istraživanje koje smo obavili jasno pokazuju da i novine koje u glavi lista ističu da su najtiražnije u zemlji, ne mare mnogo za male sredine, iako se deklarirše kao „narodne navine“. Od 2000. do kraja 2010. iz Knića je objavljeno tek šezdesetak vesti. Da nije bilo nekoliko nesretnih događaja, poput ubistava i samoubistava, taj broj bi bio manji, a

oni koji se informišu samo iz *Večernjih novosti*, možda bi pomisli da je Knić u Tasmaniji? Ako je za utehu stanovnicima Knića, Batočina je još manje uočljiva na stranicama *Novosti*: za pet godina prve decenije XXI veka objavljeno je iz te sredine tek 28 vesti!

Rača i Topola nisu Tora Bora

Na stotinak kilometara od Beograda, a medijska rupa! To je Rača, šumadijska opština koja ima osnovnu i srednju školu, selo Viševac u kojem je rođen Karađorđe, entuzijaste okupljene oko lokalne pozorišne grupe, dom kulture koji se bavi i izdavaštvom. Koliko god su mediji inertni da potraže temu van svetla velegrada, krivica je još veća kada je u pitanju lokalno rukovodstvo. Da li će se za Raču znati koliko za avganistansku oblast Tora Bora, zavisi od medija, ali još više od lokalne samouprave, koja je čak i svojim aktima definisala da je informisanje od strateškog značaja za ovu sredinu?

Godina 2004. obeležavana je u znaku *Dva veka moderne srpske državnosti*, odnosno 200 godina od Prvog srpskog ustanka. Topola se vezuje toliko za Karađorđa i Prvi srpski ustanak da je, u neku ruku, postala sinonim za prelomna dešavanja u modernoj srpskoj istoriji. Ipak, u godini jubileja, iz Topole, na stranicama najtiražnijeg lista, tek : tri vesti, četiri izveštaja, tri članka, dve fotografije. Prethodna godina koja je najavljivala jubilej, takođe je mršava: pet vesti, jedan izveštaj, šest članaka, sedam fotografija.

Interes domaće javnosti za Arandjelovac probudio se 2004. godine kada su nastupili problemi oko privatizacije „Knjaza Miloša“. U grad pod Bukuljom stigli su mnogi novinari iz beogradskih, ali i stranih redakcija. Pošto su akcije prodate, a svađa prenela u Beograd, brzo se u Arandjelovcu sve stišalo, a grad je nastavio da živi u svojoj medijskoj izolaciji. Uprkos velikom interesovanju za događanja u „Knjazu“, iz Arandjelovca je poslato tek 11 vesti, 13 izveštaja, četiri članka, osam fotografija.

Zaključak

Večernje novosti, nastale posle Tršćanske krize, oktobra 1953. godine, prvi su naš večernji list, koje ne samo da je beležio razvoj, već je za kratko vreme opravdao naziv „narodnih novina“ i postao najtiražniji list u zemlji. Visok tiraž su ostvarile, pre svega, uvođenjem moderne novinarske forme, koja se sadržala

u krilatici da treba pisati brzo, kratko, jasno. Novine su razvijale svoju dopisničku mrežu širom ondašnje SFRJ, u početku se oslanjajući na mrežu *Borbe*, čije su bile večernje izdanje, ali i samostalno. U Kragujevcu, kao centru Šumadije, *Večernje novosti* su prisutne od osnivanja. Dopisničku mrežu *Borbe*, koja je u početku opsluživala novopokrenuti list, zamenila je mreža honorarnih i stalnih dopisnika *Večernjih novosti*. Polovinom sedamdesetih godina prošlog veka uvode i regionalnu, kragujevačku stranu, sa obiljem informacija iz grada, ali i šumadijskog regiona. Kragujevac kao grad u kojem je ponikao prvi srpski list, *Novine srbske*, 1834. ima bogatu istoriju štampe. Od pokretanja prvih srpskih novina, u vreme kneza Miloša, do kraja 20. veka, prema dostupnim podacima iz nekoliko bibliografija periodike, u Kragujevcu je, stalno ili povremeno, izlazilo preko 280 novina različitih žanrova. I u šumadijskim opštinama izdavane su novine, naročito posle Drugog svetskog rata.

Večernje novosti su bile verni hroničar svih faza razvoja i teškoća kroz koje je prolazio Kragujevac od 1953. godine. Verno su beležile izgradnju fabrika, obnovu grada, početak rada automobilske industrije, politička, privredna, kulturna i sportska dešavanja u Kragujevcu i Šumadiji.

U toku izrade ovog rada, koristeći se adekvatnim naučnim i istraživačkim metodama, detaljno je analizirano 3.580 objavljenih brojeva *Večernjih novosti*, sa 13.070 objavljenih priloga svih žanrova, koji su se ticali šest šumadijskih opština i Kragujevca kao centra regiona, koji su izlazili od 31. decembra 2000. do 31. decembra 2010. godine. Analizirani su tekstovi pre petooktobarskih promena 2000. kako bi se komparativnom metodom utvrdile promene vrednosnih stavova u političkim, privrednim, kulturnim i društvenim pojavama u regionu Šumadije i Kragujevcu. Analizirano je kojim su se društvenim oblastima bavili objavljeni tekstovi, kao i vrednosni odnos prema temi objavljenih priloga.

Uočene su nesrazmere između broja objavljenih tekstova po godinama, mesecima, a naročito postojanje pravih „medijskih rupa“ u vidu šumadijskih opština koje se već duže nalaze u informativnom zapečku. U ovom radu, data je analiza uzroka takvog stanja i predlozi za poboljšanje.

Vreme tranzicije, koje promoviše tržište i profit kao vrhunski princip, produbiće još više jaz između sredina u informativnom zapečku i onih centara koji su i do sada imali privilegiju da se o njima u medijima govori, čak i u nesrazmeri sa kvantitetom i kvalitetom onoga što nude za svoju medijsku promociju.

Obaveza redakcija i dopisništava je da pristupe brzom i neodložnoj modernizaciji kako dopisničkog servisa, tako i samih dopisništava. To uključuje obuku

kadrova, usvajanja novih znanja i uvođenje informatičkih tehnologija. Na rukovodstvima lokalnih samouprava leži ogroman zadatak da ostvare sa medijima interaktivan odnos, da definišu svoje ciljeve i mere, kako bi uz pomoć medija pomogli da se njihova sredina afirmiše. Pred dopisništvom *Večernjih novosti*, pored neophodne modernizacije, stoji i potreba da ostvari interaktivan odnos sa lokalnom sredinom, da modernom mrežom ravnomernije pokrije šumadijske opštine, ali i da uspostavi jaču i svakodnevnu komunikaciju sa čitaocima svoga lista.

Nove okolnosti na tržištu i medijskoj sferi, stavljaju i pred menadžment *Večernjih novosti* da redefiniše i sopstvenu ulogu u duhu nastalih promena. Uređivačka koncepcija u svemu treba da odgovori novim uslovima, a onaj deo menadžmenta koji nije u stanju da realizuje koncept koji će izdržati probu vremena i tržišnu utakmicu sa postojećom i budućom konkurencijom, mora biti zamenjen kadrom koji, umesto podobnosti, poseduje znanje, kreativnost i snagu da radi za novine koje će se svakodnevno takmičiti sa konkurencijom. Moderan menadžment, podrazumeva i nov hijerarhijski odnosa između vrha preduzeća i dopisništva, kome treba delegirati brojne odgovornosti, koje se tiču kvalitetnog izveštavanja, adekvatnog pokrivanja svih sredina u Šumadiji, obaveza da čitalačkoj publici svakodnevno nude zanimljive teme iz sredine iz koje izveštavaju.

Takođe, dopisništvu treba prebaciti i deo odgovornosti za praćenje distribucije, stanja prodatog tiraža, što podrazumeva i obavezu da menadžmentu preduzeća predlažu neophodne mere koje bi dovele do jačanja pozicije novina u regionu, povećanja tiraža, povećanja broja oglašivača u *Večernjim novostima* iz šumadijskih opština.

Suočen sa konkurencijom elektronskih medija, umesto površnosti i pukog prenošenja informacija koju su čitaoci mogli da čuju i vide u nekom od TV dnevnika prethodne večeri, ovom pisanom mediju ostaje jedini izlaz u tumačenju stvarnosti, analizi događaja i objašnjavanju pojava. Iako su mnogi predskazivali smrt novinarstva, sadašnja situacija, kao nikada do sada, istraživačko novinarstvo nudi kao jedini lek, ne samo za preživljavanje štampanih medija, već i njihovu transformaciju u štivo koje će metodama „sličnim naučnim“, kako kaže Semjuel Blek, tumačiti društvenu stvarnost. Takvi novi novi-stari mediji, traže i nove ljude, oličene u visokim profesionalcima, koji su, pored „novinarskog svaštarenja“ specijalizovani i za jednu ili više društvenih oblasti.

Literatura

- Bjelica, M. (1983). *Štampa i društvo-istraživanje istorije novinarstva*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Jugoslovenski institut za novinarstvo.
- Blek, S. (1997). *Odnosi s javnošću*. Beograd: Clio.
- Čomić, M. (1968). Građa za bibliografiju zavičajne periodike. *Koraci. Časopis za književnost, umetnost i kulturu*, br. 10, maj–jul 1968, Kragujevac: Izdavačko preduzeće „Nova Svetlost“.
- De Berg, H. (prir.) (2007). *Istraživačko novinarstvo*. Beograd: Clio.
- Dragičević Šešić, M., Dragojević, S. (2005). *Menadžment umetnosti u turbulentnim okolnostima*. Beograd: Clio.
- Kisić, M., Bulatović, B. (1996). *Srpska štampa 1768–1995*. Beograd: Medija centar.
- Ljušić, R. i dr. (1989). *Spomenica Gimnazije u Kragujevcu: 833–1983*. Kragujevac: Odbor za obeležavanje 150-godišnjice Kragujevačke gimnazije.
- Milanović, N, Stanković, J. (1999). *Bibliografija periodike Kragujevca. Deo II (1942–1998)*. Kragujevac: Narodna biblioteka „Vuk Karadžić“.
- Milanović, N. (1997). *Bibliografija periodike Kragujevca. Deo I (1834–1941)*. Kragujevac: Narodna biblioteka „Vuk Karadžić“.
- Miletić, M. (2001). *Masmediji u vrtlogu promena: Društvene promene i masovno komuniciranje u Srbiji u poslednjoj deceniji XX veka*. Beograd: Zajednica radio i TV stanica Srbije.
- Miletić, M. (2003). *Menadžment medija*. Beograd: Fakultet za menadžment malih preduzeća.
- Milivojević, C. (1999). *Novinar – vaš prijatelj – PRiručnik za uspešne odnose s medijima*. Beograd: Nea.

- Milosavljević, R. (2005a). *Šumadija u Večernjim novostima 2000–2004*, diplomski rad, Beograd: Akademija lepih umetnosti.
- Milosavljević, R. (2005b). *Razvoj lokalnih televizija u Kragujevcu*, diplomski rad, Beograd: Akademija lepih umetnosti.
- Milosavljević, R. (2010). Lokalne televizije u Kragujevcu od „kragujevačkog programa“ do „kragujevačke inicijative“. *CM – Časopis za upravljanje komuniciranjem*, 5(16), 129–154.
- Mišović, M. (1996). Štampa i srpsko društvo 19. i 20. veka. U Kisić, M., Bulatović, B. (1996). *Srpska štampa 1768–1995*. (9–45). Beograd: Medija centar.
- Nedeljković, M. (2003). *Propisi o štampi od kneza Miloša do danas*. I deo. Beograd: Centar za savremenu žurnalistiku.
- Radojković, M., Stojković, B. (2004). *Informaciono-komunikacioni sistemi*. Beograd: Clio.
- Republički zavod za statistiku Srbije (2009). *Statistički godišnjak Srbije*.
- Slavujević, Z. Đ. (2005). *Politički marketing*. Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Služba za informisanje Skupštine opštine Kragujevac. (1979). *Poseta druga Tita Kragujevcu*. dokumentarni film.
- Spasić, Ž. (1998). *Prestonica Kragujevac – prilozi istoriji Kneževine Srbije 1818–1841*. Kragujevac: Skupština grada Kragujevca – Prizma.
- Todorović, N. (prir.) (1998). *Savremeno novinarstvo*. Beograd: Fakultet političkih nauka – Čigoja štampa.
- Večernje novosti, kompleti brojeva od 3. januara 2000. do 30. decembra 2000.
- Večernje novosti, kompleti brojeva od 31. decembra 2000. do 31. decembra 2010. godine.
- Životić, R. (1993). *Novinarski žanrovi*. Beograd: Institut za novinarstvo.

ŠUMADIJA IN VEČERNJE NOVOSTI IN THE FIRST DECADE OF THE TWENTY FIRST CENTURY

Summary: *Večernje novosti (Evening News), the first evening paper in the former Yugoslavia, formed after the Trieste crisis, in October 1953, the position of the highest circulation daily newspaper has gained by its modern form of expression, but also by plenty of articles that were published in all areas of social life, as well as balanced representation of information from different regions. In early nineties this journal had more than ten issues, with several pages that had contributions from different republics of the country and the most important regions in Serbia. Until 1993, notorious for hyperinflation, this journal featured a regional, „Kragujevac“ page, which gave plenty of information from Šumadija region, especially from Kragujevac, as the center of the sub-region. The circulation, as well as the influence, of Večernje novosti in Šumadija, was far ahead compared to other journals.*

The period from 2000 to 2010 is analysed in this work, that is 3,580 published issues with 13,070 published reports of all genres referring to the six municipalities in Šumadija and Kragujevac as the center of the region. The absence of analytical texts and reduction the mission of the paper to a mere transfer of statements of the political, economic, sports and other participants in public life is present. This made the newspaper into the service for transmission of the messages and it lost the race with electronic media, which in most cases, broadcast the information a day earlier at least.

Based on analysis of the published content, this work presents the projections of growth and stagnation of this journal, which operates in a completely different conditions compared to the time when the audience, back in the 1953, offered an effective reporting form contained in the slogan „quick, short, clear“. Today's business environment is characterized by intense competition for attracting advertisers, but also for the retention of readers / viewers / listeners. Print media have lost the race from electronic media and from the Internet, as well. Such conditions re-actualize the need of specialization and professionalization of journalists. What they have to do is to interpret social reality, not just to transmit the information, which are increasingly produced by growing PR services.

Key words: *Večernje novosti, Šumadija, paper, journalists, media professionalism, public relations, regionalization*